

УДК 339.901.223 (477+437.3)

АНАЛІЗ ЧЕСЬКОГО ДОСВІДУ ПОЛІПШЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО АДАПТАЦІЇ В УКРАЇНІ**Чала В.С., к.е.н.****Ушарова Ю.****Мхітарян А.***Придніпровська державна академія будівництва та архітектури*

У статті проаналізовано досвід поліпшення інвестиційного клімату Чехії та його адаптація для України. Зараз багато країн світу прагне перетворитись на суб'єкта міжнародного економічного розвитку в новому тисячолітті. У статті зроблено аналіз інвестицій у Чехію та показано, яким чином Україна може впроваджувати цей досвід. Було розглянуто стратегічні кроки Чеської Республіки, які допомогли покращенню інвестиційного клімату. Щодо України, виявлені тенденції не досить вдалої приватизації та економічних реформ, в контексті чого були запропоновані декілька рішень цієї проблеми з огляду на чеський досвід. Основною передумовою забезпечення ефективності запропонованих заходів має стати перегляд існуючих пріоритетів інвестиційного та інноваційного розвитку. В статті доводиться, що Україна має можливість підвищити інвестиційний клімат та стати конкурентоспроможною на міжнародних ринках.

Ключові слова: Чехія, Україна, інвестиційний клімат, ринкова трансформація, економічні реформи.

UDC 339.901.223 (477+437.3)

ANALYSIS OF THE CZECH EXPERIENCE OF IMPROVING THE INVESTMENT CLIMATE AND PERSPECTIVES OF ITS ADAPTATION IN UKRAINE**Chala V., PhD in Econ.Sc.****Usharova Y.****Mkhitaryan A.***Pridniprovyska state academy of civil engineering and architecture*

The article analyzes the experience of improving the investment climate of Czech Republic and its adaptation for Ukraine. Nowadays many countries are seeking to become an entity of the world economic development. In this article we analyze investment experience of Czech Republic and probable way Ukraine can use it in its development. The authors investigate the strategic steps of Czech Republic which help it to create the investment climate of the country. As to Ukraine, it has been remarked the unsuccessful decisions in privatization and economic reforms. The authors propose several solutions of this problem. The review of the investment climate and innovation

development in Ukraine should be the first step for increasing the effectiveness of reforms in the investment sphere. The authors emphasize that the country has got good opportunity to improve the investment climate and become competitive on the international markets.

Keywords: Czech Republic, Ukraine, investment climate, market transformation, economic reforms

Актуальність проблеми. Кінець ХХ століття продемонстрував зміцнення позицій європейських стран, а отже, і кінцеве утвердження європейської ідеї, яка протягом багатьох століть визначала загальноцивілізаційні стандарти розвитку світу. Сьогодні більшість країн світу в економічному, соціальному та політичному відношеннях все активніше виявляють своє прагнення перетворитись на єдиного суб`єкта розвитку світу в новому тисячолітті. Але, щоб за нових умов державам очолити список активних суб`єктів реалізації європейської ідеї, від них вимагають узгоджені та консолідовані дії з розв`язання ключових питань, що визначатиме геополітичне позиціонування Європи в новому столітті та кожної окремої держави зокрема. До таких питань належить успішне завершення інтеграційного проекту в Україні, що, в свою чергу, ставить такі запитання як поліпшення інвестиційного клімату, залучення додаткових інвестицій та прозорість використання інституту влади в цьому контексті.

Загалом можемо відзначити, що чеський досвід є корисним для України. Наша держава, розпочавши процес приватизації ще у 1992 р., і до сьогодні не змогла отримати очікуваних результатів. Тоді як аналогічна чеська реформа в основних своїх рисах була реалізована лише за 5 років. Саме тому на сучасному етапі двосторонніх чесько-українських відносин особлива увага приділяється співробітництву в галузі реформування економічної системи України та можливості використання чеського приватизаційного досвіду[1, с. 7-8].

Аналіз останніх наукових досліджень. Аналізом чеських економічних реформ в галузі залучення інвестицій та поліпшення інвестиційного клімату займались такі вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Александрова, Ю. Бажала, О. Білорус, В. Будкін, Р. Войтович, В. Гальчинский, В. Геєць, В. Горник, Б. Губський, Б. Данилишин, М. Дудченко, Д. Лук`яненко, Ю. Макогон, В. Найдьонова,

В. Новицький, Ю. Пахомов, А. Савчук, А. Семенов, В. Сіденко, І. Спірідонова, А. Філіпенко, Є. Хлобистов, О. Шнипко, М. Чумаченко, А. Чухно та інші. Проте досі неоднозначним є питання, яких саме заходів та реформ, з огляду на успішні ринкові трансформації східноєвропейських країн, потребує Україна, особливо в сучасних умовах економічної кризи.

Метою роботи є дослідження досвіду чеських реформ по оздоровленню інвестиційного клімату задля розробки рекомендацій з покращення інвестиційної привабливості та забезпечення сталого економічного розвитку України.

Викладення основного матеріалу дослідження. Досвід Чехії, що пережила періоди та процеси багатьох в чому схожі з тим, що відбувається в Україні, показує, що перехід до цивілізованої ринкової економіки не є одноразовим актом, а є процесом створення її елементів. Такими елементами можуть бути так звані вільні економічні зони, різні галузеві та регіональні пільгові умови функціонування бізнесу, високий ступінь довіри та участі іноземних інвесторів і експортерів в розвитку економіки держави.

За оцінкою значної частини українських та іноземних експертів, чеський досвід трансформації економіки на ринкових засадах є одним з найбільш успішних серед країн Європи для України.

Чеський національний варіант постсоціалістичної трансформації полягав у першочерговій зміні економічних засад суспільної системи, тобто швидкій реалізації радикальної ринкової реформи, за що й отримав назву «шокової терапії» або «клаусотерапії». Її ініціатором став відомий політик та висококваліфікований економіст В. Клаус, який свого часу обіймав посади міністра фінансів Чехословаччини (1989-1992 рр.), прем'єр міністра Чехії (1992-1997рр), голови Палати депутатів Парламенту ЧР (1998-2002рр), президента Чехії (2003-2013рр) [2, с. 1,4]

На відміну від інших посткомуністичних країн Центрально-Східної Європи (за винятком Угорщини), в Чеській Соціалістичній Федеративній Республіці (ЧСФР), а згодом - у Чеській Республіці (ЧР), була реалізована така модель купонної приватизації, яка не дозволила колишньому комуністичному менеджменту державних підприємств заволодіти власністю, наприклад, шляхом поступового переведення коштів цих

підприємств у наближені бізнес-структури або навіть передачі за різними схемами за безцінь особам, наближеним до вищих органів влади.

Ще однією особливістю «чеської моделі» приватизації стала так звана приватизація без капіталу, або приватизація в кредит, необхідність застосування якої витікала з тієї обставини, що у вітчизняних суб'єктів підприємництва не вистачало коштів. З одного боку, це дало змогу припинити державне субсидування приватизованих підприємств, з іншого - зі зрозумілих причин не дозволило забезпечити відчутне зростання капіталу.

Надзвичайно важливим стратегічним кроком, серйозно стимулюючим процес входження в країну іноземного капіталу, стало прийняття в 1998 році чеським урядом постанови про заохочення інвестицій. Незабаром Чехія стала першою країною в Центрально-Східній Європі, де система стимулювання інвестицій була впроваджена в законодавчому порядку. У травні 2000 року набрав чинності схвалений палатою депутатів парламенту ЧР закон «Про заохочення інвестицій». Цим документом були надані однакові права та умови виходу на ринок як вітчизняним, так і іноземним інвесторам.

В рамках програми заохочення інвестицій були схвалені два довгострокові програми: програма підтримки субпостачальників і програма підтримки розвитку промислових центрів. Сучасна система заохочення інвестицій, зокрема, передбачає: зниження податків з доходів юридичних осіб на десять років для новостворених або вже існуючих товариств; передачу інвесторові технічно оснащеної території за вигідними цінами; фінансову підтримку створення нових робочих місць (до 200 тис. крон на одного працівника); фінансову підтримку перекваліфікації або навчання працівників (до 35% витрат на навчання); за окремою правовій нормі - передачу земельних ділянок за зниженими цінами з переведенням їх з категорії ділянок сільськогосподарського призначення в інші категорії [3, с. 1,6,16].

Відповідно до закону, претендент на отримання зазначених преференцій повинен відповідати чітко визначеним умовам. Так, ще недавно потрібно було інвестувати в певний проект не менше 25 млн. дол. США (ця сума знижена до 10 млн. з метою надання можливості використовувати заохочення також вітчизняним інвесторам). Інвестиція повинна бути спрямована в одну з high-tech галузей, зазначених у

законі, або в іншу галузь обробної промисловості за умови, що не менше 50% вартості фінансових вкладень припадатиме на новітнє технологічне обладнання. Інвестор повинен вкласти не менше 10 млн. дол. США (раніше - 25 млн.). У регіонах, де рівень безробіття як мінімум на чверть перевищує рівень безробіття в середньому по країні. Для регіонів, де рівень безробіття наполовину вище, ніж в середньому по країні, зазначена сума становить 8 млн. дол. США. При цьому 50% коштів мають бути виділені з власного капіталу інвестора. Слід підкреслити, що активному входженню іноземного капіталу в Чехію в значній мірі сприяли такі важливі політичні, політико-економічні та соціально-культурні фактори, як членство країни в НАТО та Європейському Союзі, історичні традиції в промисловій сфері, високий рівень кваліфікації та виробничої культури працівників і т.п.

Найбільшою мірою в Чехії представлений капітал з Німеччини, Австрії і Великобританії (разом 51%), а також США (25%). Близько 40% прямих іноземних інвестицій надійшло в країну в результаті приватизації великим іноземним капіталом державних підприємств, 30% - під реалізацію так званих *greenfield* (будівництво з нуля) і *brownfield* (будівництво на базі існуючих споруджень) проектів, ще 30% інвестицій вкладено іноземними фірмами в рамках створення спільних підприємств і філій [12].

Кошти в основному вкладаються в автомобілебудування, виробництво верстатів і устаткування, а також побутової електроніки. Останнім часом значні інвестиції вкладаються у сферу послуг на ринку нерухомості і послуг для підприємців. При цьому основна частка іноземного капіталу надходить до Праги, регіони, розташовані безпосередньо поблизу столиці, а також у промислово розвинений Моравсько-Сілезький край. З урахуванням вищевідзначених обставин, а також наслідків світової фінансової та економічної кризи чеський уряд змінило призначення залучених іноземних інвестицій. Нові інвестиційні вкладення направляються в основному в науково-прикладні дослідження і розробки, випереджаючи за кількістю проектів виробничу сферу. Мова йде про невеликі, але наукомісткі проекти, які не вимагають великих капіталовкладень і спираються насамперед на кваліфікацію і знання працівників

Останнім часом в список пріоритетних секторів економіки, в яких держава надає підтримку інвесторам, уряд ЧР включило розробки по

використанню поновлюваних і альтернативних енергоресурсів. Крім цього, до пріоритетів віднесено літакобудування, електроніка, медична техніка, інформаційні технології та розробка програмного забезпечення, біо- і нанотехнології.

Таким чином, зрощення іноземного капіталу з капіталом вітчизняним створює реальні умови для все більш активного включення Чехії в світову економічну систему.

На наш погляд, можливо виділити декілька особливостей в програмі по залученню іноземних інвестицій, що дозволяють досягти такої високої результативності в Чеській Республіці [9, с. 6].

По перше, це злагоджена, командна взаємодія між міністерствами Чеської Республіки, включаючи Міністерство промисловості і торгівлі, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство закордонних справ. Відомо, що МЗС ЧР і Агентство CzechTrade надають значиму консультаційну та політичну підтримку чеським і зарубіжним підприємцям, інвесторам. Передумовою для надання ефективної підтримки є тісна співпраця представників торгово-економічних відділів посольств і представників канцелярій Czech Trade.

По друге, широкомасштабна, але кадрово-мінімальна дистрибуція CzechTrade у світі. Зі слів Міністра промисловості і торгівлі Чехії Яна Младека тільки 2014 року кількість офісів CzechTrade, що представляють Чехію за кордоном, збільшиться до 46 по всьому світу. Цього року CzechTrade планує відкрити свої офіси в Баку, Кантоні (Китай), Бенгалуру (Індія), Найробі (Кенія), Лімі (Перу), Боготі (Колумбія), Джакарті (Індонезія) і Сантьяго (Чилі) [11].

По третє, висока стабільність курсу чеської крони до основних валют і стійкість чеських банків від зовнішньоекономічних ризиків. Запорукою такої стійкості є акцент на споживче та комерційне кредитування домашньої економіки. Банки в Чехії є стабільно прибутковими і спираються на домашню депозитну базу, ставлення депозитів до кредитів стабільно більше 100%. Всі основні показники, включаючи рівень ліквідності, рівень достатності капіталу і навіть прибутковість знаходяться на сприятливому рівні. Крім того, криза практично не підірвала стабільності чеських банків, лише збільшивши рівень прострочення з 3 до 6%. До позитивних характеристик банківської системи Чехії варто, насамперед, віднести низьку залежність

від зовнішньої ситуації. Частка нерезидентів в активах і пасивах невелика, близько 15%, а також частка кредитів і депозитів в іноземній валюті перебуває на досить низькому рівні. Це є особливо цікавим, беручи до уваги структуру власності Чеських банків, вони майже повністю належать іноземним інвесторам. Більша частина чеських банків, включаючи всі великі, є або філіями, або дочірніми структурами великих європейських банківських холдингів австрійських Raiffeisen і Erste, бельгійського КВС, французького Societe Generale, італійського UniCredit та інших. Причому не можна відзначити залежність від якоїсь однієї країни, це вплив розподілено досить рівномірно.

У четвертому, з метою залучення інвестицій в економіку країни в Чехії була розроблена система інвестиційних заохочень. Інвестиційні заохочення можуть надаватися новим та існуючим компаніями, чеським та іноземним інвесторам. Виробничим компаніям може бути надано повне або часткове звільнення від податку на прибуток на строк до десяти років разом з підтримкою для створення нових робочих місць або для перекваліфікації працівників, може розглядатися компенсація витрат по внутрішньої трудової міграції галузевих фахівців. І цей закон діє не тільки на територіях вільно економічних зон (ВЕЗ).

У Чехії основоположним є залучення іноземних інвестицій в економіку країни без розділення інвесторів за ступенем капіталізації, але присутній поділ за пріоритетним секторам економіки, на яких зосереджує свої зусилля Агентство CzechInvest, яке переслідує цілі залучення інвестицій до країни, займається підтримкою та адмініструванням тих інвесторів, які мають бажання заходити в країну на існуючих умовах. При цьому значну частину інвестиційних ризиків бере на себе інвестор. У свою чергу привабливими факторами для інвестора є стабільність економіки, дуже розвинена банківська інфраструктура і низький рівень інвестиційних ризиків.

Нарешті, необхідно відзначити надзвичайно важливу політичну складову функціонування іноземного капіталу в ЧР. Мова йде про те, що бізнес досить чітко відділений від політики, власники і вищий менеджмент не прагнуть будь-яким чином впливати на роботу центральних органів політичної та виконавчої влади країни або ж приймати в цій роботі безпосередню участь. Тому в Чехії, по суті, немає особливої суспільної групи, відомої в посткомуністичних країнах Східної Європи як «олігархи». У свою чергу, це значною мірою сприяє

розвитку та ефективному функціонуванню стандартної європейської політичної та економічної систем.

Таким чином, Чеська Республіка досягла успіху у здійснюваній економічній реформі. У країні відбулися важливі зміни відносин приватної власності, зростання показника народногосподарського комплексу, інтеграція національної економіки у світовий і європейський економічний простір. Це, у свою чергу, дозволило їй гідно вийти із економічної кризи 1997–1998 рр. та ефективно адаптуватися до загальноєвропейських тенденцій економічного розвитку й інтеграційних господарських процесів об'єднаної Європи.

Якщо розглядати досвід України, то, звісно, ми можемо спостерігати тенденції не досить вдалої приватизації та економічних реформ. Але навіть в теперішніх умовах, наголошуючи на інтересах ЄС та привабливості нашої країни для євроінтеграційних процесів ми можемо запропонувати декілька кроків, використовуючи досвід Чехії, задля покращення інвестиційної привабливості України та досягнення стабільності у ринковому розвитку країни.

По-перше, актуальним та корисним буде розробка та впровадження системної стратегії залучення інвестицій в Україну, яка має ґрунтуватися на загальній стратегії економічного розвитку, орієнтованої на розкриття конкурентних переваг країни. Стратегія має запроваджувати механізм моніторингу показників та політики в сфері залучення іноземних інвестицій (наприклад використовуючи досвід Чехії), виявлення пріоритетних напрямів економічної політики щодо удосконалення інвестиційного клімату України та забезпечення їх практичне впровадження. Цього можна досягти через впровадження розширеної системи інвестиційних стимулів шляхом надання пільг інвесторам: зі сплати податку на прибуток у випадку збільшення обсягу інвестицій в пріоритетні сфери економіки; на приріст інноваційних витрат, наприклад, понад 50 % середнього розміру витрат, здійснених інвестором протягом останніх трьох років, якщо щорічні витрати перевищують певний поріг; віднесення інвестиційних та інноваційних витрат до валових витрат інвестора з зростаючим коефіцієнтом; зниження ставки податку на прибуток для інноваційних видів діяльності; ввезення на безмитній основі та без сплати ПДВ технологічного обладнання, що використовується для виробництва експортної інноваційної, наукоємної продукції, обладнання, яке не має

аналогів в Україні тощо. Така практика показала високі результати у ЧР та може бути перспективною в Україні.

По-друге, можна рекомендувати розробку системи спеціальних стимулів для підприємств, що здійснюють інвестиції в регіонах з рівнем безробіття, суттєво (наприклад, в 2-3 рази) вищим, ніж в цілому по країні. Не аби якою важливою метою є відновлення практики функціонування спеціальних економічних зон при запровадженні чіткої системи стимулів для інвестицій в такі території, спрямовані на підвищення рівня зайнятості, створення інноваційної продукції, залучення сучасних технологій, розширення експортної діяльності, екологічні проекти тощо, та інструментів гарантування цільового характеру застосування таких пільг [6, с. 20].

По-третє, дуже актуальним для України в рамках даної теми є прийняття Податкового кодексу як фундаменту стабілізації економічної системи, з чітким визначенням інструментів та механізмів стимулювання інвестиційного та інноваційного розвитку економіки України. А також, прийняття Закону України «Про державний земельний кадастр», розроблений на підставі рішень РНБОУ з метою впорядкування відносин у земельній галузі.

Використовуючи досвід Чехії по створенню Агентства CzechInvest, можемо запропонувати створення в нашій країні окремого Агентства інноваційного розвитку з передачею функцій щодо формування та забезпечення реалізації державної політики у сфері інноваційної діяльності, в даний час покладених на Державне агентство України з інвестицій та інновацій, з метою оптимізації системи державного управління інвестиційним та інноваційним розвитком. Тобто запровадження практики роботи Агентства інноваційного розвитку з потенційними інвесторами в режимі «єдиного вікна», що передбачає надання інвесторам інформаційної підтримки щодо правового та регуляторного середовища для іноземних інвестицій, допомоги в обробці інвестиційних пропозицій, в пошуку об'єктів для ведення бізнесу, а також українських постачальників тощо. Покладення на агентство, за прикладом Чехії, повноважень щодо визначення інвестиційних стимулів, які можуть застосовуватись до іноземних інвесторів за конкретними інвестиційними проектами. А також, розробка і прийняття (за прикладом Чехії) Національної інноваційної програми на наступні роки.

Для України може бути доцільним розбудова системи інноваційної інфраструктури (центрів трансферу технологій, технопарків тощо) з

метою стимулювання поширення інновацій та нових технологій, залучення науково-дослідних установ до реалізації проектів, особливо на регіональному рівні.

Основною передумовою забезпечення ефективності вказаних заходів має стати перегляд існуючих пріоритетів інвестиційного та інноваційного розвитку. Як підтверджує досвід однієї із успішних країн Західної Європи, лише внаслідок відокремлення чітких, економічно обґрунтованих пріоритетів є можливим продуктивне використання стимулюючих заходів, що дозволяють підвищити інвестиційну конкурентоспроможність національної економіки [10, с. 25-27].

Висновки. Враховуючи тенденції поширення загальноцивілізаційних стандартів розвитку світу, можемо говорити про розповсюдження їх на країни постсоціалістичного простору. З одного боку, досвід розвинених країн може бути корисним та результативним, з іншого – необхідно чітко визначити галузі, які виповідатимуть вимогам подальшого співробітництва та будуть ефективному в подальшому. До таких питань належить успішне завершення інвестиційних реформ в Україні в процесі євроінтеграції та прозорість використання інструментів, які залучені до цього процесу. Загалом, визначаючи чеський досвід як найуспішніший на європейському просторі, ми пропонуємо перелік реформ нашої країни на прикладі ЧР у податковій галузі, в інноваційній сфері, в реформуванні державної політики, а також пропонуємо створення системи інформаційної та документальної підтримки інвесторів. На нашу думку, визначаючи дані пріоритети, ми можемо сподіватись на підвищення інвестиційної конкурентоспроможності та розвитку національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Внешняя торговля Чешской Республики в 2003 г./ М. Строка. // БИКИ - 2004.- №48. – с. 7-8.
2. МВФ об экономических перспективах новых членов ЕС и стран кандидатов. // БИКИ -2004.- №122. – с. 1,4.
3. О перспективах экономического развития новых членов ЕС стран кандидатов. // БИКИ -2005.- №60. – с. 1, 6, 16.
4. Політико-економічні фактори приватизації в Україні. Аналітична довідка. — К. [б. в.], 2007. – с. 6

5. Ревенко В. Л. Приватизація в Чехії і Словачії / В. Л. Ревенко, В. К. Черняк, І. В. Науменко. – К. : ВТП «Редакція газети «Ділова Україна»; вид-во «Скарбниця», 1995. – 190 с.
6. Співак І.В. Формування режимів валютних курсів у країнах з перехідною економікою (на прикладі Польщі, Чехії, України): Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.05.01 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2003. — 20 с.
7. Хлумський І., професор Економічного Університету, м. Прага (Чехія). Проблеми економічної інтеграції Чеської Республіки до ЄС / Економічний Часопис-XXI №3'2003.
8. Чешская Республика накануне вступления в Европейский союз/ Д. Провозник. // БИКИ -2004.- №48. –с. 5-6.
9. Швейда П. Инновационные условия в Чешской Республике // Информационно-аналитический журнал «Новости науки и технологий 2007. - №2. – с. 6
10. Яковенко Л. Роль банков в инвестиционном обеспечении деятельности реального сектора / Л. Яковенко // Банківська справа. – 2000. – №1. – С. 25-27.
11. Министерство экономического развития Чехии. Портал внешнеэкономической информации Чехии – [Електрон.ресурс] Режим доступа: <http://www.ved.gov.ru/>
12. Экономика и жизнь. 2000, № 39. С.135. [Електрон. ресурс] Режим доступа: www.czso.cz/eng/edicniplan.nsf/actual/ep-6opendocument.
Внешняя торговля в Чехии в 2000-2009 гг
13. Bevan A.A., Estrin S. The determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies, Williams Davidson Institute № 342, October 2000, P. 2651 .Cesky statisticky urad,[Електрон.ресурс] Режим доступа <http://www.czso.cz>
14. Ассоциация инновационного предпринимательства Чешской Республики [Електрон. ресурс] Режим доступа: <http://www.aipcr.cz>
15. Инновации и инновационные технологии Чехии [Електрон. ресурс] Режим доступа: <http://www.rustradecz.ru/index.php>